

Cseppben a tenger

A VALLÁSOKTATÁS AZ EURÓPAI UNIÓ NYILVÁNOS ISKOLÁIBAN

A Cahiers Pédagogiques-nak egy 1993. évi teljes száma A vallások oktatása a laikus iskolában címet viseli. Témáját a publikáció szélesen értelmezi: nemcsak a különböző vallások oktatásának – az elsőként a francia laikus iskolában – megvalósult helyzetét mutatja be, hanem elemzi a vallásoktatással kapcsolatban az Európai Unió többi országában kialakult problematikát is. Úgy gondolom, hogy Európához való felzárkózási törekvéseink időszakában nem érdektelen az EU-országok mai gyakorlatának áttekintése.

Az Európai Unió országainak nyilvános iskoláiban változatos a vallásoktatás helyzete. Tulajdonképpen két, egymástól alapjaiban eltérő felfogás érvényesül. Az egyik a franciaországi, ahol az egyház és az állam teljes szétválasztásának elve alapján létrejött a laikus nyilvános iskola, amelyben helyet kapnak a különböző vallásokra vonatkozó ismeretek, a másik a többi országé, ahol egymástól ugyan eltérő mértékben és módon, de megvalósul a különböző felekezeti tanulók vallásoktatása.

A FRANCIA LAICIZMUS

A francia laicizmus alapjai messze, a XVIII. századba nyúlnak vissza. 1789-ben a polgári jogok deklarációjának 10. szakasza – a laicizmus szabadsága értelmében – kifejti: „Senki nem háborgatható meggyőződése, még vallásos meggyőződése miatt sem, hacsak annak megnyilvánulásai nem bontják meg a törvény által megszabott rendet.” Ezt követően korán, már a XIX. század elején megtaláljuk a polgári jogok deklarációjának iskolai vetületét: a nyilvános iskola laicizálását.

A közoktatás laicizálásának alapjai

Az elsőfokú oktatásról kiadott, 1882. március 28-i törvény már a tantervek laicizálásának az elve értelmében fogant. Első cikkelye – amelynek szövege felsorolja, hogy az oktatás mely tantárgyakat foglalja magában ezen a fokon – az első helyen az „erkölcsi-polgári tanítást” írja elő. Második cikkelyében pedig rögzíti, hogy „az elsőfokú nyilvános iskolák hetenként egy napon – a vasárnapon kívül – szünetelnek abból a célból, hogy lehetővé tegyék a szülők számára, ha azok kívánják, hogy vallásoktatásban részesítsék gyermekeiket az iskolán kívül”. A vallásoktatás a magániskolákban fakultatív.

Alig négy évvel később már az oktatók laicizálását is kodifikálják. Az 1886. október 30-i törvény az elsőfokú iskola laicizálásáról 17. cikkelyében kimondja: „A tanítást a nyilvános iskolák minden fajtájában kizárólag laikus oktatókra bízzák.”

A XX. század küszöbén kifejezésre jut a szétválasztás laicizmusa: az 1905. évi december 9-i törvény kimondja az egyház és az állam szétválasztását. Kifejezi, hogy a Francia Köztársaság biztosítja a lelkiismereti szabadságot, garantálja a vallások szabad, a polgári rendet nem zavaró gyakorlatát. Ennek megfelelően

szabályozza a tanulók vallásoktatásának a kérdését is. Egybehangzóan a már említett 1882. évi márciusi törvénnyel úgy intézkedik, hogy a nyilvános iskolákba beírt 6-13 éves tanulók vallásoktatásban csak a tanórákon kívül részesíthetők.

Az V. Köztársaság 1958. évi alkotmánya, bővítve a laicizmus alapjait, törvénybe iktatja a laicitás semlegességét. Második szakasza szerint a laikus, demokratikus és szociális Francia Köztársaság „valamennyi polgára számára biztosítja a törvény előtti egyenlőséget származására, fajtájára és vallására tekintet nélkül. Minden hitet tiszteletben tart.” Ennek értelmében 1989-től egymást érik a közoktatás gyakorlatát érintő magas szintű központi állásfoglalások.

A laicizmus gyakorlata a közoktatásban

Az államtanács 1989. november 27-i állásfoglalása szerint a közoktatás laicitásának az elve – amely az állam laicitásának és a közszolgálat semlegességének egyik eleme – a francia nyilvános iskola gyakorlata számára előírja a közoktatás semlegességét. Eszerint annak tiszteletben kell tartania a semlegességet, amely egyfelől a programok és az oktatók laicitásából, másfelől a tanulók lelkiismereti szabadságából következik. Utóbbinak megfelelően az oktatásban való részesülés tekintetében tilos a tanulók vallásos meggyőződése vagy hite alapján bármiféle diszkrimináció.

A tanulók ekképpen elismert szabadsága maga után vonja azt a jogukat, hogy kifejezzék és manifesztálják vallásos hitüket az iskolában, tiszteletben tartva a pluralizmust és mások szabadságát, az oktatással kapcsolatos tevékenységeket, valamint a programok tartalmát.

A diákoknak a nyilvános iskolák gyakorlatában érvényesülő – már 1886-ban elismert – jogait és velük egységben kötelezéseit az 1991-ben megjelent dekrétum központilag szabályozta. Eszerint a kollégiumokban, a liceumokban és a speciális nevelés intézményeiben biztosítani kell a tanulói jogok és köteleességek tiszteletben tartását. Ennek formáit minden intézménynek a belső szabályzata határozza meg.

A tanulók meghatározott jogai és kötelezései a köztársaság alapvető elvének, a laicitásnak a tiszteletben tartásával érvényesülnek. A nyilvános iskola egyetlen doktrínát sem helyez előtérbe, nem tiltja ki az iskolából a tudás egyetlen területét sem. Feladata – a vélemény szabadság által vezérelve – az, hogy közvetítse a tanulóknak azokat az ismereteket és módszereket, amelyek lehetővé teszik számukra a szabad választást. A nyilvános iskola feltétlenül tiszteletben tartja növendékei lelkiismereti szabadságát.

A tanulók kollektív és egyéni jogainak a gyakorlása nem engedi meg az iskolában semmiféle térítés vagy vallásos propaganda kifejtését; nem sértheti a tanulói közösség más tagjainak jogait, nem veszélyeztetheti egészségüket vagy biztonságukat; nem tűrhet meg diszkriminatív jellegű, kiváltképpen nemre, vallásra, etnikai származásra épülő akciókat.

Ennek értelmében tiltotta meg az államtanács a tanulóknak már 1989-ben olyan vallási jelvények viselését a nyilvános iskolában, amelyek térítésnek, provokációnak vagy propagandának minősülnek, és sérthetnék a tanulóközösség más tagjainak méltóságát vagy szabadságát. Azoknak a jelvényeknek a viselése természetesen megengedett, amelyek valamely valláshoz való tartozást, vallási meggyőződést fejeznek ki, s így a vallás szabad gyakorlásához tartoznak.

Miért van szükség a vallások oktatására a laikus iskolában?

A laikus iskolába érkező tanulók egy része már hoz magával vallási ismereteket. Ezekről a személyiség formálásának folyamatában nem lehet elvonatkoztatni. Egyidejűleg sok iskolába kerülő gyerek nem rendelkezik semmiféle vallási ismerettel. Ezek hiánya azonban akadályozza őket saját kultúrájuk és mások kultúrája lényeges aspektusainak megismerésében.

Az említett két, egymásnak ellentmondó ok miatt az iskolának számításba kell vennie a vallások sokrétűségét, s nem tekintheti a vallásokkal való foglalkozást idővesztésnek. Feltehető a kérdés: Nem képes-e a demokratikus iskola integrálni a vallást a másként gondolkodók iránti tisztelet és az irányukba való nyitottság szellemében? A másoknak a megértése ugyanis elengedhetetlen feltétele a gondolkodás szabadságának ezen a területen is.

Tanárok a vallásról, a vallások oktatásáról a laikus iskolában

A Cahiers Pédagogiques két cikkírója, *Jocelyne Nguyen* és *Nicolle Samadi* arról tudósít, hogy mintegy tíz éve különböző kollokviumok és publikációk vitáinak tárgyát képezi a vallásnak mint kulturális és társadalmi ténynek a helye a francia laikus iskolában. 1993-ban a Párizsi Akadémia igazgatója, *André Hussenet* így fogalmazott: „A laikus iskola olyan intézmény, amely nem engedheti meg, hogy a vallások ismerete kívül maradjon ismereteinek falain. Tudomásul kell vennie a vallási tények sokféleségét.”

Mi azonban a tényleges helyzet az iskolákban, az osztályokban, milyen problémák foglalkoztatják a pedagógusokat a gyakorlatban? A franciaországi Créteilli Akadémián 1992/93 folyamán ankétot szerveztek több mint száz párizsi, városi és vidéki régióbeli másodfokú iskola nevelője, vezetője részére. Az ankét résztvevői két kérdéskörben jutottak konszenzusra:

- a vallási tényeket számításba kell venni a tanulók kultúrájának gazdagítása; mások tiszteletének, az irántuk való toleranciának az erősítése, valamint a világ aktuális eseményeinek jobb megértése érdekében;

- egyetértés volt a laicizmus koncepcióját illetően, amely szerint ez a köztársasági elv mások iránti tiszteletet, toleranciát fejez ki; nem jelent azonban közömbösséget, hallgatást, utópiát, dogmatizmust és antiklerikalizmust.

Ez a kettős konszenzus a laikus kultúra tükröződése, amely a vallási tényeket nem zárja ki az iskolából. De az is kiderült, hogy az ankét résztvevői a vallási tények jelenlétét a közoktatási intézményekben vagy erős tartózkodással kísérték, vagy kategorikusan visszautasították. Inkább fogadták el a vallást történeti, kulturális tényként, mint a társadalmat egyesítő tényezőként. Az ankéton a nevelők a vallási kérdésekkel kapcsolatban leggyakrabban a tanulókkal kapcsolatos nehézségeiket – főként a jehovistákkal és a muzulmánokkal összefüggőket – emlegették. Útmutatást az aggodalmaskodóknak *Rémy Leveau*-nak, a párizsi Politikai Tanulmányok Intézete professzorának a szavai adhattak: „Szükséges a vallások pluralista megközelítése annak érdekében, hogy el lehessen kerülni az iskolai vallástanoktatást.”

A laikus iskolában az oktatás a vallásokról nem kis gondot okoz az erre a munkára beállított, ezt elvállaló és erre speciálisan még nem kellően felkészült/felkészített tanároknak. Magának a tematikának a kidolgozása, a feldolgozandó konkrét ismeretanyagok a körvonalazása, valamint az alkalmazandó metodika kimunkálása egyaránt újszerű, jelentős szakirodalmi tájékozódást követel tőlük.

Daniele Marois 83 történelem-földrajz szakos tanárt kérdezett meg arról, hogy milyen, a vallástörténet körébe tartozó könyveket olvastak. Az ankét kérdése

így hangzott: Már tájékozódott-e a következő témákról szakmunkák olvasása alapján? A tanárok a különböző témákra vonatkozó olvasmányaikat a következő gyakorisági sorrendben említették:

a vallásos művészet	75,3%
a szerzetesrendek	61,0%
a kereszties hadjáratok	58,5%
a szekták	44,0%
a reformok	44,0%
az antik kereszténység	43,0%
a pápaság	41,5%
a Szentírás	40,0%
a boszorkánység	35,0%
a kereszténység etikája	30,0%
az egyház időszerű kérdései	28,5%
a keleti kereszténység	27,0%
a papok	19,5%

Megjegyzendő, hogy sok tanár nem olvasott semmit sem

az Ó- és Újszövetségről	60,0%
az antik kereszténységről	57,0%
a reformokról	56,0%

bár azok az 5. és a 6. osztály programjában szerepelnek. Alá kell azonban húzni, hogy ezek a tanárok, akiknek a kereszténységgel kapcsolatos olvasottsága hiányos, önként jelentkeztek a kereszténység történetével foglalkozó egyhetes kurzuson való részvételre, tehát nyilván maguk is érezték: ismereteik adott vonatkozásban fogyatékosak.

Francia tanulók a vallásról

Két párizsi elemi iskola középső tagozatának összesen 5 osztályában *Henri Ourman*, a nemzeti nevelés felügyelője kérdőív segítségével tájékozódott arról, miként gondolkodnak a gyerekek a vallással kapcsolatos öt következő kérdésre.

1. kérdés: Milyen vallásokat ismersz?

Az erre a kérdésre adott válaszok körülbelül lefedik a Franciaországban gyakorolt valamennyi vallást. Azonban elnevezésük és a vallások gyakorlatának a megjelölése zavaros.

2. kérdés: Mit tudsz ezekről a vallásokról?

A kérdés meredekebb, mint az első; a válaszok töredékesek. A saját vallásra vonatkozó feleletek kevesebb információt tartalmaznak, mint a többi felekezetről szólók. Úgy tűnik, hogy a rendszeres vallásgyakorlatot folytató családokból érkező gyerekek kivételével a többi tanulónak a vallás *másoknak* a vallásgyakorlatát jelenti. Az a benyomás, hogy a „lagymatag” vallási életgyakorlatú családokban a gyerekek a családi élet vallási jellegű összetevőit a családi kultúra vonásaként, s nem teljesen úgy, mint vallásiakat fogják fel. Így például bizonyos vallási eredetű étkezési gyakorlatot nem vallásiakként azonosítanak.

3. kérdés: Még mit szeretnél tudni ezekről a vallásokról?

Az utolsóval együtt ez a kérdés bizonyult a legnehezebbnek. A saját kérdések megfogalmazásához ugyanis szükségese bizonyos ismeretek és kérdezősi források csakúgy, amiként a megfogalmazásukhoz rendelkezni kell bizonyos tapasztalattal

és annak a kifejezéséhez szükséges intellektuális eszközökkel. A gyerekek vallásokról tudakozódó kérdéseinek egyik csoportja a gyakorlatra, másik része a vallási ténynek az alapjaira, értelmére, funkciójára vonatkoztak. Néhány illusztráció a gyerekek jellemző kérdései közül:

- Honnan származik az istenhit?
- Miért nem egyformák a vallások?
- Mire szolgál a vallás?
- Mit változtat az életükön (már mint a vallást gyakorlókén)?
- Tényleg az Isten teremtette a világot?
- Valóban létezett az Isten?
- Mire valók a vallások?
- Mióta léteznek a vallások?
- Hányan vannak, akik nem gyakorolják a vallásukat?

4. kérdés: *Milyen szóra emlékezett a „vallás” kifejezés?*

A feleletek három csoportba sorolhatók: 1. személyekre; 2. épületekre, főként a katolikus vallással kapcsolatosakra; 3. egy sajátos szócsoportha: imádkozni, hinni... Néhány gyerek felidézte a vallásháborúkat, a forradalmakat, nyilván a történelemtanítás hatására, amelyek során a vallások gyakran mint konfliktusforrások kerültek szóba.

5. kérdés: *Tulajdonképpen mi egy vallás? Próbáld meg egy vagy két mondatban kifejezni.*

Ez a kérdés volt a legmeredekebb. Sok esetben csak hallgatást eredményezett, mivel a válasz koncepcionális átgondolást tételezett fel. Bár a megelőző kérdésekre adott feleletek arra mutattak, hogy sok gyereknek vannak gondolatai a vallási tényről, de kísérletet tenni lényegének rövid megfogalmazására túlzott követelményt jelentett számukra. Még azoknak a gyerekeknek is nehézséget okozott a definiálás, akik vallásos nevelésben részesülnek vagy részesültek, illetve akik a vallási gyakorlat által szabályozott életet élnek.

A válaszokat ismét három csoportba lehetett besorolni:

1. csoport: Azok, amelyek a vallásokat az istenhittel azonosítják:
 - A vallás hit az Istenben.
 - Hit vagy nem hit az Istenben.
2. csoport: Azok a válaszok, amelyek szerint a vallás különböző gyakorlati tevékenységek együttese. Volt egy tanuló, aki világosan kifejezte az 1. és a 2. meghatározáscsoport kapcsolatát:
 - Istenben hinni és tenni (gyakorolni) mindazt, amit kell.
3. csoport: Sokak szerint a vallás a családi leszármazással függ össze:
 - Ez származás kérdése.
 - Olyan emberek csoportja, akiket születésük után megkeresztelnek szüleik vallása szerint.

Megjegyzendő, hogy a vallás definiálására a gyerekek többségénél annak gyakorlata, nem pedig hittételei szolgáltak. Milyen következtetéseket lehet levonni e válaszokból?

Úgy tűnik, hogy a megkérdezettek között kevesebben vannak a vallásoktatásban részesülő tanulók. Továbbá az a benyomás, hogy az iszlám és a zsidó vallás több problémát vet fel, mint a katolicizmus és a protestantizmus; tény, hogy a gyerekek gyakran tévesztik össze a vallási leszármazást és az etnikai vagy földrajzi területi eredetet, s ez fenyeget a rasszista fogantatású idegengyűlölet erősítésével.

A gyerekek számára a vallás az, amelyet a többiek élnek és gyakorolnak. Ők ugyanis az iskolában, társaikkal találkozáva fedezik fel a vallási tényt. Ez a laikus iskolától erőfeszítést követel: informálnia és nevelnie kell. A gyerekek elé kell

tárnia a vallásokat egy számukra megérthető problematika szerint, bemutatva, hogy mi az, ami bennük a filozófiával közös; meg kellene próbálni megmagyarázni nekik a világot, értelmet kellene adnia életüknek, és meg kellene tanítani őket az erkölcsös embereknek, a közösségekben való élet szabályainak az értékelésére. Eszerint a polgárrá nevelés célja, hogy megtanítsa a tanulókat közösségekben élni – a különböző világmagyarazatok és a morális életgyakorlat felfedésének az útján – mások választásainak (beleértve a vallását is) a tiszteletben tartásával.

A VALLÁSOKTATÁS HELYZETE AZ EURÓPAI UNIÓ ORSZÁGAIBAN

Az eddig említett szerzők cikkeinek tanúsága szerint Franciaország nyilvános iskoláiban – Alsace Lorraine és Mosel tartományok kivételével (ez az iskolás korú gyerekeknek csupán 4,3%-át érinti) – nincs vallásoktatás. Az Európai Unió többi országának, országcsoportjának a franciaországitól különböző vallásoktatási helyzetét *Jean Michel Leclercq* elemzi részletesen.

Az országok és országcsoportok általános jellemzői

A többi EU-ország azok jelentős jogi és politikai eltéréseinek figyelembevételével a következőképpen csoportosítható:

- az állam és az egyház nincs szétválasztva: Anglia, Görögország, Dánia;
- a vallásoktatást garantálja az alkotmány: Németország, Belgium;
- a Vatikánnal kötött konkordátum érvényesül: Spanyolország, Olaszország, Írország, Luxemburg és Portugália.

A változott helyzet alapján arra lehetne következtetni, hogy az EU-országok éppen fordítva, mint Franciaország, de ugyanolyan kategorikusan kötelezik a nyilvános iskolák valamennyi tanulóját a vallásoktatásban való részvételre. Azonban ezzel kapcsolatos intézkedéseik sokkal komplexebbek és bizonytalanabbak. Az országok különböznek a tekintetben, hogy miként közelítik meg a vallásoktatást. Ebből a szempontból ismét három csoportjuk különböztethető meg.

- Érvényesül a *felekezeti és katechetikus* megközelítés, amelynél a dogmák elsajátításáról és egy adott vallás gyakorlatának a közvetítéséről van szó. – Ez a helyzet Görögországban, ahol a lényeg: beoltani az ortodoxiába vetett hitet a tanulóba. – Lényegében ugyanez történik Írországban, ahol elvileg valamennyi felekezetet tiszteletben kell tartani, azonban, *ténylegesen* egyedül a katolikus egyház az elfogadott.

- Nyomon követhető egy még szintén *felekezeti, de főként morális* megközelítés, amely a vallási és etikai érzék kifejlését célozza egy vagy több vallás értékeivel való megismertetésnek az útján. Németországban – ahol a vallásos gyökerek még erősek – a tanulók aszerint, hogy katolikusok vagy protestánsok-e, egymástól elkülönítve részesülnek vallásoktatásban, azonban a hangsúlyt minden esetben inkább helyezik a spirituális tényezőre, a személyes kibontakozásra, mint a dogmák igaz voltának megítélésére és a felekezeti hovatartozás erősítésére. Angliában az 1988. évi iskolareform erőteljesen aláhúzta, hogy a vallási nevelést a keresztény értékekre kell összpontosítani, de egy meghatározott felekezethez tartozás megkövetelése nélkül. Ugyanezen ihletés tapasztalható Észak-Írországban, ahol a katolikus és a protestáns vallás illetékes egyházi hatóságai egyazon programban egyeztek meg. Nyugon hasonló a fejlődés Olaszországban, Spanyolországban vagy Portugáliában, ahol a katolicizmushoz tartozásra való erős hivatkozás megőrzése nem akadályozza meg, hogy a vallásoktatás keretében preferálják a töprengést az egyén személyes életéről és a társadalomban betöltött helyéről.

- Egy harmadik, lényegében *kulturális* megközelítés, amely már csak azért támaszkodik a vallási jelenségek történeti összetevőinek ismertetésére, hogy illesztse azokat a különböző egyéni és kollektív választásokat, amelyek előtt a mai fiatalok állanak. Ilyen felfogás jellemzi Dániát, ahol még érezhető a lutheránus hagyomány súlya, mindamelllett jelentősebb a törekvés arra, hogy a Biblia olvasásának szükségletén keresztül megismertessenek azokkal az alapvető problémákkal, amelyekkel napjainkban valamennyien konfrontálódunk. A tendencia még világosabb Hollandiában, ahol már nem vallásoktatásról, hanem „az élet problémáira oktatásról” van szó, amely valamennyi tantárgy tanításán áthúzódó és mindenféle vallásosságtól elszakadt.

A vallásoktatás jellege és óraszámja az Európai Unió országainak nyilvános iskoláiban

Ország	Jelleg	Heti óraszám
Anglia	Kötelező	változó
Belgium	Kötelező**	2
Dánia	Kötelező	1-2
Görögország	Kötelező*	2
Hollandia	Kötelező	1
Írország	Kötelező	1-3
Luxemburg	Kötelező**	1
Németország	Kötelező*	2
Olaszország	Fakultatív ²	2
Portugália	Fakultatív ³	1
Spanyolország	Fakultatív ¹	1,5-2

* Lehetséges a felmentés

** Lehetséges a választás a vallásoktatás és a laikus erkölcsoktatás között

¹ Fakultatív 1981-től, de az 1990. évi reformot követően nem része a tantervnek

² Fakultatív 1985-től

³ Fakultatív 1986-től

A szerző Ausztria helyzetével a fenti összehasonlításban nem foglalkozott, hiszen amikor tanulmánya íródott, Ausztria még nem döntötte el az EU-hoz való csatlakozást. A Cahiers Pédagogique azonban Ausztria csatlakozási szándékainak ismeretében vázolta Iren *Bachinger* közlése alapján az ott kialakult helyzetet is. Az osztrák álláspont a nyilvános iskolai vallásoktatás kérdésében joggal tarthat számot érdeklődésünkre egyfelől mint szintén az EU-hoz közeledő ország, másfelől a bennünket a közoktatás területén szintén összefűző tradíció miatt.

A katolikus hagyományú Ausztria 8 millió lakosának 86%-a fizet egyházi adót, amely a katolikus egyház kasszájába folyik be. A vallásoktatás a diák 15 éves koráig kötelező, azt követően fakultatív. A tanuló választhat a katolikus vagy a protestáns vallásoktatási kurzusok és azok között, amelyeket a magukat vallás nélkülűnek vallók számára szerveznek meg. A vallásoktatás valamennyi osztályban a többi tantárggyal egyenlő rangúan, tanrendbe iktatott heti két órában folyik. Esetenként az egyházközösség valamely papja tartja, máskor a német nyelv, gyakran a történelem tanára, akiket képzésükben felkészítenek erre. Privát vallásoktatás gyakorlatilag nincsen.

Az előbbiek tanúsága szerint a laikus nyilvános iskolák keretei között Franciaországban csupán a különböző vallások ismertetése folyik, amely nem köthető valamely konkrét felekezethez. Az EU többi országának nyilvános iskoláiban a vallástanoktatás vagy kötelező (lehetőséggel a felmentésre), vagy fakultatív. A változt helyzet *kétirányú ellenvetéseket* vált ki:

- a különböző felekezetekhez kapcsolódó vallástanoktatástól való elszakadás, a „dekonfesszionalizáció” nem elegendő;
- az egyházi hatóságok véleménye szerint viszont éppen ellenkezőleg: a kialakult szituáció szélsőséges, a felekezeti vallástanoktatásra szükség van a nyilvános iskolákban.

Az ellenvetések második csoportjának számos megnyilvánulása tapasztalható, egyesek szerint várható az *egyházak offenzívája*. Angliában a püspöki kar az 1988. évi oktatási törvényt követően nyomást gyakorolt abban az irányban, hogy minden iskolában állítsák vissza a reggeli imát. Ennél lényegesen továbbmennek az Európai Püspökségek Konferenciái Tanácsának az iskolai katolikus vallástanoktatásról folytatott első, 1991. évi szimpóziumának következtetései, amelyek már minden köntörfalazás nélkül egy felekezeti, konfesszionális formula megvalósítását ajánlják (*Lumen vitae*, 1992. 1. sz.).

Kifejezik, hogy az egységes iskolai oktatásnak magában kell foglalnia a vallási dimenziót, a fiataloknak joguk van ilyen nevelésre. Ez a jog a vallásszabadságban mint alapvető emberi jogban gyökerezik. Ennek a célnak az elérésére a konferencia a felekezeti vallástanoktatást tartja a legalkalmasabbnak, amely meggyőződése szerint szükségszerűen beletartozik az európai iskolai nevelés keretébe. Ezen a módon él majd ugyanis tovább ennek a földrésznek a keresztény hagyománya. Arra is emlékeztetnek a konferencia következtetései, hogy az egyház azzal, hogy közvetíti a keresztény értékeket a ifúságnak, vitathatatlanul szolgál a közös Európa jó állampolgárainak spirituális nevelése érdekében.

A konferencia szerint a gyerekek, főként a legkisebbek iskolai vallási és erkölcsi nevelésének meg kell felelnie szüleik hitének. Mindinkább kiderül, hogy a vallás oktatása nem valósítható meg a családok aktív segítségével és részvételével nélkül. Ezért fel kell nekik ajánlani az együttműködés konkrét lehetőségeit.

A vallástanoktatás nagymértékben járul hozzá az iskola kulturális színvonalának emeléséhez, mindennapi életének humanizálásához. Nem különíthető az el a többi tantárgytól, és hatékonyan integrálódnia kell az iskola globális életébe a programok, a tervezőmunka, a segédeszközök és oktatási segédletek területén, valamint be kell kapcsolódnia az iskolai órarend és a mindennapok megszervezésébe.

A konferencia hangsúlyozza: preferálni kell a vallástanoktatás fejlesztése iránti tartós elkötelezettséget a közép- és kelet-európai államokkal, valamint más európai országok katolikus kisebbségeivel való együttműködés formáinak a meg erősítésével.

Az egyházak elégedetlenségének az a legfontosabb *motivuma*, hogy a kormányok igen gyakran túlzott engedékenységet tanúsítanak a kötelező vallástanoktatásban való részvétel tekintetében; tág lehetőséget nyitnak a részvétel alól való felmentésre. Megadják mindazoknak, akik igénylik, mint például Németországban és még Görögországban is. További motivumát jelenti nyugtalanokadásuknak, hogy sok országban a vallástanoktatás fakultatívnak minősül, mint Olaszországban, Spanyolországban és Portugáliában. Az egyházakat mindkét tény nyugtalanítja. S hogy nem ok nélkül, azt jelzi Németország példája, ahol az elmúlt évtizedben a vallástant oktató kurzusok látogatottsága meredeken zuhant: a felére csökkent.

Ez az idegenkedés a vallástanoktatástól több tényezőnek, így a nem megfelelő programoknak, az oktatók felkészületlenségének tulajdonítható. Meghatározóbbak lehet azonban a vallás iránti érdeklődés általános csökkenése. Például Spanyolországban a családok igen jelentékeny része a katolikus iskolát gyermekei részére nem a vallásos nevelés miatt választja, hanem a személyiségfejlesztésnek ott vélhetően garantált jó minősége miatt.

A vallásoktatás helyzete tekintetében a távolság tehát Franciaország és a többi EU-állam között csökkenni látszik. Az a nyilvános iskolákban ugyanis mindinkább a különböző vallásokról való tanítássá válik, kivéve a még katechétikus jellegűt. A felekezeti vallástanoktatás egyre gyakrabban kerül a szabadon választható tantárgyak körébe, és az a tendencia, hogy a nyilvános programokból eltűnni látszik. A folyamat azzal végződik, hogy már csak a tanulók kisebb részét fogja érinteni. Mind több államban helyettesíthetik a tanulók a vallástanoktatási kurzusokat laikus erkölcsstani kurzusokkal, mint Belgiumban vagy Luxemburgban, vagy etikai tartalmúakkal, mint Spanyolországban és főként Németországban, ahol a gyakran keserű konfliktusok ellenére e programok beállítása 1970 óta folyamatban van. Mindez természetesen nem fosztja meg az egyházakat attól a lehetőségtől, hogy az iskolán kívül biztosítsanak a törekvéseiknek megfelelő felekezeti vallástanoktatást.

Mindennek ismeretében beszélhetnek-e még a franciák arról, hogy egyedi a helyzetük az EU-államok körében? Ellenkezőleg! Más európai modellek létezése ellenében védhető a francia laikus modell, ha nem jelenti azt, hogy „nem kerül szóba a vallás”, ha a laicizmus nem válik dogmatikussá. S amennyiben a vallás oktatása megvált a katechéta jellegtől, nem fog majd ellenvetéseket kiváltani azokban az országokban, amelyekben még létezik felekezeti jellegű vallástanoktatás; és megszűnik majd elfogadhatatlannak tűnni ott, ahol ma még visszautasítják. Egy európai formulát kell találni!

Enseigner les religions a l'école laïque. = Cahiers Pédagogiques, 49. évf. 323. sz. 7-62. o.

Válogatta és szerkesztette: MAJZIK LÁSZLÓNÉ